

ОДИН З ЛІДЕРІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ДО ЮВІЛЕЮ МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА СЛЮСАРЕВСЬКОГО

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5236>

ПАНОК

Віталій Григорович

доктор психологічних наук,
професор, член-кореспондент
НАПН України, в.о. академіка-
секретаря Відділення
психології та спеціальної
педагогіки НАПН України,
директор Українського
науково-методичного центру
практичної психології і
соціальної роботи,
Національна академія
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано професійну діяльність директора Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, члена-кореспондента НАПН України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, заслуженого працівника народної освіти, повного кавалера ордена «За заслуги» Миколи Миколайовича Слюсаревського, чий 75-річний ювілей 2 січня 2024 року відзначає науково-психологічна і педагогічна громадськість. Представлено багатогранність його професійного становлення як видатного науковця, талановитого організатора, глибокого психолога, майстра слова. Показано послідовність трудового шляху від журналіста і члена редакційної колегії масового періодичного видання до науковця-дослідника психології пропаганди, засновника наукової школи переконувальної комунікації, одного з фундаторів політичної психології в Україні, добре знаного в Україні і світі вченого в галузі теорії і методології соціальної і політичної психології.

Особливу увагу приділено плідній діяльності М.М. Слюсаревського та очолюваного ним наукового колективу Інституту соціальної та політичної психології НАПН України з осмислення викликів і розв'язання нагальних проблем, актуалізованих зовнішньою військовою агресією проти України.

Ключові слова: Микола Миколайович Слюсаревський; соціальна та політична психологія; психологія пропаганди; наукова школа переконувальної комунікації.

Другого січня 2024 року відзначає **75-річчя** директор Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, член-кореспондент НАПН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений працівник народної освіти **Микола Миколайович Слюсаревський**. Ювілей Миколи Миколайовича — добра нагода відстежити пройдено ним путь, вшанувати здобутки видатного науковця, талановитого організатора, непересічної особистості.

Трудовий шлях Микола Миколайович розпочав як журналіст: після закінчення Київського державного університету імені Тараса Шевченка працював у редакції газети «Молодь України». Спершу — кореспондентом, потім — в.о. завідувача відділу пропаганди та агітації, завідувачем відділу науки та інформації (1974-1979 рр.). Восьмирічний досвід роботи зі словом і масовою свідомістю став у пригоді, коли Микола Миколайович Слюсаревський занурився в наукову діяльність. Це відбулося 1979 р. в НДІ психології УРСР (нині Інститут психології ім. Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України), де він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до завідувача лабораторії психології пропаганди (з 1983 р.) та відділу психології управління (з 1991 р.). У 1994 р. зініці-

ював створення і був призначений директором Науково-практичного центру політичної психології АПН України, який 1996 року було реорганізовано в Інститут соціальної та політичної психології АПН України (Слюсаревський, 2019с).

Перебуваючи на посаді директора Інституту, у 1996-1997 рр. Микола Миколайович Слюсаревський одночасно працював в апараті Кабінету Міністрів України завідувачем інформаційно-аналітичного відділу Служби Прем'єр-міністра; у 2000-2002 рр. — керівником Управління з питань політичного аналізу та планування Адміністрації Президента України. Член Ради з питань національної єдності при Президентові України (2015-2019 рр.).

У 2017 р. підтвердив свій незаперечний авторитет лідера, коли одностайно вкотре був обраний на посаду директора Інституту. Це обрання продемонструвало беззаперечну підтримку трудового колективу та визнання високих якостей Миколи Миколайовича і як науковця, і як людини. Під його керівництвом Інститут став однією з провідних установ психологічного профілю в Україні, зумів зберегти свої позиції та кадровий потенціал у найскладніші в новітній історії країни часи (Слюсаревський, 2020а).

В умовах протистояння Української держави зовнішній військовій агресії наукова і науково-організаційна робота Інституту чітко підпорядкована завданням осмислення реалій і викликів сьогодення, передусім пов'язаних з війною проти України, яка ведеться, зокрема, засобами інформаційного та психологічного впливу; проблемам соціально-психологічного забезпечення національного спротиву; завданням реабілітації та адаптації військовослужбовців та мирного населення, подолання психологічних наслідків воєнного конфлікту, задоволення зростаючих суспільних запитів і потреб у глибокому пізнанні психологічних закономірностей соціального та політичного розвитку, засадничих принципів національної стійкості і згуртованості (Васютинський та ін., 2022; Слюсаревський, 2022; Слюсаревський, 2023b).

Науковцями Інституту реалізовано експерименти всеукраїнського рівня з впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти у вітчизняну соціальну і педагогічну практику та формування позитивної громадської думки щодо освітніх інновацій. Засновані на результатах прикладних досліджень, у тому числі моніторингу громадської думки населення (проводиться на щорічній основі з 1995 р.), аналітичні матеріали подаються до Офісу (Адміністрації) Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств (Слюсаревський, 2021а).

Результати понад 20-річної праці науковців Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, представлені в роботі «Життєвий світ та психологічна безпека людини в умовах суспільних змін», здобули найвище національне визнання (Слюсаревський та ін., 2020). Авторський колектив під керівництвом Миколи Слюса-

ревського відзначено Державною премією України в галузі науки і техніки за 2019 рік.

Лауреати Державної премії (зліва направо): Л.А. Найдюнова, М.М. Слюсаревський, Б.П. Лазаренко, Т.М. Титаренко, П.П. Горностай, 2020 р.

Микола Миколайович Слюсаревський — добре знаний в Україні і за її межами науковець у галузі теорії і методології соціальної і політичної психології, дослідник суспільних та освітніх трансформацій. Він є одним з фундаторів політичної психології в Україні, засновником української наукової школи психології переконувальної комунікації. Автор оригінальної концепції соціальної психології як фундаментальної, базової психологічної дисципліни; реляційної теорії інформаційного простору; концепції етно- та психогенезу українського народу на сучасному етапі його історії; просторово-часової парадигми вивчення психологічних ефектів переконувальної комунікації; прогностично зорієнтованої моделі типологізації та актуалізації соціально-психологічних проблем у межах культурно-історичного циклу, класифікаційно-генетичної моделі форм соціально-психологічного мислення; теорії соціальної напруженості (Слюсаревський, 1998; Слюсаревський, 2017; Слюсаревський, 2018а; Слюсаревський, 2019b; Слюсаревський & Хазратова, 2020; Суший та ін., 2017; Слюсаревський, 2018b; Слюсаревський, 2019а; Слюсаревський, 2021b).

Ідеї Миколи Слюсаревського дістали розвиток у численних наукових роботах представників його наукової школи, серед яких варто згадати дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук у галузі соціальної і політичної психології, підготовлені під науковим керівництвом М.М. Слюсаревського: «Психологічні особливості репрезентації об'єкта в адресата художньо-образної реклами» В.В. Жовтянської (2005), «Вплив масової комунікації на часові уявлення підлітків» Г.В. Мироненко (2007), «Психологічна структура українського національного характеру:

реконструкція за творами художньої літератури» І.В. Кривонос (2008), «Становлення соціально-психологічної думки в Україні у другій половині XIX — на початку XX століття» Ю.С. Кальницької (2013), «Індивідуально-стильові особливості конструювання громадянином образу державного чиновника» С.Л. Чуніхіної (2015), «Особливості етнічної ідентичності представників різних етномовних груп українського студентства» О.Ю. Кухарук (2020) та ін.

М.М. Слюсаревський з аспірантами Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, вересень 2023 р.

У науковому доробку науковця понад 290 публікацій, 15 з яких — монографії і навчальні посібники. Найбільш знаковими можна вважати: «Основи соціальної психології: навчальний посібник» (2008), «Ми» і «Я» в сучасному світі. Вибрані твори» (2009), «Історіографічні та методологічні координати теорій соціальної психології» (2013), «Психологія міграції» (2013, 2018), «Соціально-психологічне мислення: генеза, основні форми та перспективи розвитку» (2018), «Соціальна психологія» (2019), «Психологія груп» (2022) (Слюсаревський та ін., 2008; Слюсаревський, 2009; Слюсаревський та ін., 2013; Слюсаревський & Блинова, 2013; Слюсаревський & Блинова, 2018; Слюсаревський, 2018с; Слюсарев-

Найбільш вагомі публікації з наукового доробку М.М. Слюсаревського

ський & Хазратова, 2019; Слюсаревський & Хазратова, 2022).

Ще однією з граней непересічної особистості Миколи Миколайовича є його літературна й публіцистична творчість. Він член Національної спілки журналістів України (з 1978 р.) і систематично виступає на сторінках масової періодики, порушуючи гострі, нагальні питання ідейно-світоглядної трансформації українського суспільства, зміцнення громадянського миру, патріотичного виховання підростаючих поколінь. Резонансними стали, зокрема, такі публіцистичні висловлювання Миколи Слюсаревського, як «Тенденції суспільної згуртованості» (2023), «Прагнемо допомогти людині жити в сучасному світі, не втрачаючи самої себе» (2020), «Усе залежить від самої України» (2004) тощо (Слюсаревський, 2023a; Слюсаревський, 2020b; Слюсаревський, 2004). Гостре й довершене перо Миколи Миколайовича заслужило автору високий авторитет і повагу серед освітян, вітчизняного письменництва і широкої громадськості.

Член-кореспондент НАПН України (1999), член Президії НАПН України (1995), президент (1995–

2017), член правління (2017) Асоціації політичних психологів України, віцепрезидент Товариства психологів України (2005) — ці та інші виборні посади є свідченням високого наукового і суспільного авторитету вченого.

Заслужений працівник народної освіти України (1999), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2019), кавалер ордена “За заслуги” III, II та I ступеня (2008, 2013, 2019), нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради України (2004), нагрудними знаками Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» (2002) і «За наукові досягнення» (2009) та НАПН України «Ушинський К. Д.» (2009), медалями НАПН України «Григорій Сковорода» (2013) і «Володимир Мономах» (2019).

Активна участь Миколи Миколайовича в повсякденній роботі Національної академії педагогічних наук України, і передусім — її Відділення психології та спеціальної педагогіки, забезпечує збагачення нашої діяльності новими ідеями і творчими зверненнями, сприяє інтеграції української психологічної науки в європейський і світовий науковий простір.

*Відділення психології і спеціальної педагогіки
НАПН України щиро і вітає Вас,
дорогий Миколо Миколайовичу, з ювілеєм!
Високо поцінуємо Ваш неминущий,
новаторський внесок у становлення і розви-
ток в Україні соціальної та політичної психології,
в історії якої Ви за правом посідаєте
одне з найпочесніших місць.
Міцного Вам здоров'я, сил, натхнення,
нових творчих здобутків!*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аніщенко, О.В., Базелюк, Н.В., Березівська, Л.Д., Бех, І.Д., Биков, В.Ю., Бойко, А.Е., Вашуленко, О.П., Вербицький, В.В., Вітренко, Ю.М., Ворона, В.О., Гавриш, Н.В., Гальченко, М.С., Гордієнко, В.П., Гудим, І.М., Джурило, А.П., Довбищенко, В.І., Драч, І.І., Єршова, Л.М., Жилаєв, І.Б., ... Ярошенко, О.Г. (2021). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 30-річчя незалежності України)* : монографія (В.Г. Кремень, ред.). Національна академія педагогічних наук України. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
- Васютинський, В.О., Горностай, П.П., Губеладзе, І.Г., Найдьонова, Л.А., Слюсаревський, М.М. (Ред.), & Чуніхіна, С.Л. (упоряд.). (2022). *Термінологічний словник російсько-української війни*. Київ: Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Словник-війни-1.pdf>
- Кремень, В.Г. (заг. ред.). (2022). *Національна академія педагогічних наук України: 1992-2022 рр.* : монографія. Національна академія педагогічних наук України. Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.37472/NAES-1992-2022>
- Луговий, В.І., Топузів, О.М., Вашуленко, О.П., Базелюк, Н.В., Березівська, Л.Д., Бех, І.Д., Биков, В.Ю., ... Слюсаревський, М.М., & Таланова, Ж.В. (2018). *Національний освітньо-науковий глосарій*. (В.Г. Кремень, ред.). Національна академія педагогічних наук України. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://lib.iitta.gov.ua/715512/>
- Слюсаревський, М.М. (1998). *Ілюзії і колізії: нариси, статті, інтерв'ю на теми політичної та етнічної психології*. Київ: Гнозис, 233 с.
- Слюсаревський, М.М. (2004). Усе залежить від самої України: рецензія на: Кремень, В.Г., Табачник, Д.В., & Ткаченко, В.М. (2003). *Україна: проблеми самоорганізації*. Київ: Промінь, Т. 1: Критика історичного досвіду; Т. 2: Десятиріччя суспільної трансформації. *Вища освіта України*, 3, 10-21.
- Слюсаревський, М.М. (Ред.). Донченко, О.А., Татенко, В.О. та ін. (2008). *Основи соціальної психології: навчальний посібник*. Київ: Міленіум.
- Слюсаревський, М.М. (2009). «Ми» і «Я» в сучасному світі : вибрані твори. Київ: Ін-т соц. та політ. психології АПН України.
- Слюсаревський, М.М., & Блинова, О.Є. (2013). *Психологія міграції* : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Кіровоград: Імекс-ЛТД.
- Слюсаревський, М.М. (Ред.). Жовтянська, В.В., Скорик, М.М. та ін. (2013). *Історіографічні та методологічні координати теорій соціальної психології* : монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД.
- Слюсаревський, М.М. (2017). Освітні складові громадської думки: тенденції динаміки і стратегія формування. У В.Г. Кремень, ред., *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)* : збірник наукових праць (с. 147-154). Київ: Сам. <https://drive.google.com/file/d/1U4FWyXsXatx7EuuEvHw1JYkUvRKOWdG6/view>
- Слюсаревський, М.М. (Ред.). (2018a). *Основи соціальної психології* : підручник для закл. вищ. освіти. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ: Талком.
- Слюсаревський, М. (2018b). «Пастки» актуальності та «чорні діри» впровадження наукових результатів, або Випереджувальний розвиток психологічної науки як умова її практичної релевантності. *Світосгляд*, 3, 22-29.
- Слюсаревський, М.М. (Ред.). (2018с). *Соціально-психологічне мислення: генеза, основні форми та перспективи розвитку* : монографія. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Кропивницький: Імекс ЛТД.
- Слюсаревський, М.М., & Блинова, О.Є. (2018). *Психологія міграції* : навчальний посібник. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ: Талком.
- Слюсаревський, М.М. (2019а). Маса як соціально-психологічне явище: науковий міф чи недовідома реальність? *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи : матеріали Другого Всеукр. конгр. із соц. психології, 7-8 листопада 2019 року, м. Київ*. Київ: Ін-т соц. та політ. психології НАПН України, 335-337.
- Слюсаревський, М.М. (2019b) *Несходимі терени Психеї: маршрути наукового пізнання* : вибрані праці. Київ: Талком.
- Слюсаревський, М.М. (Ред.). (2019с). *Соціальна психологія в Україні* : довідник. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Вид. друге, перероб. і допов. Київ: Талком.
- Слюсаревський, М.М., & Хазратова, Н.В. (2019). *Соціальна психологія* : навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка.
- Слюсаревський, М.М. (2020а). «Онлайн-коло»: досвід психологічної підтримки і допомоги населенню під час пандемії COVID-19. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(1), 1-5. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-7-8>
- Слюсаревський, М. (2020b, 18 вересня). Прагнемо допомоги людині жити в сучасному світі, не втрачаючи самої себе. *Голос України*. <http://www.golos.com.ua/article/335920>
- Слюсаревський, М.М., & Хазратова, Н.В. (2020). Теоретичні напрями соціальної психології : навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка.
- Слюсаревський, М.М., Найдьонова, Л.А., Титаренко, Т.М., Татенко, В.О., Горностай, П.П., Кочубейник, О.М., & Лазоренко, Б.П. (2020). *Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін* : реферативний опис роботи. Київ: Талком. <http://psy-lpr.at.ua/Materials/ZhitSvit2020maketISBN.pdf>
- Слюсаревський, М.М. (2021а). Про наукову і науково-організаційну діяльність Інституту соціальної та політичної психології НАПН України за 2017-2021 рр. та перспективи його розвитку: наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 16 грудня 2021 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 3(2), 1-6. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-2-7>
- Слюсаревський, М.М. (2021b). Символічні преференції українського суспільства як підґрунтя його моральної психології : підручник для закл. вищ. освіти. Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ: Талком.

- но-психологічної єдності. *Філософські, історіософські та педагогічні аспекти єдності українського суспільства: матеріали Всеукр. міжгалуз. наук.-практ. онлайн конф. 31 березня – 2 квітня, м. Київ*. Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 22-28.
- Слюсаревський, М.М. (2022). Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4124>
- Слюсаревський, М.М., & Хазратова, Н.В. (2022). *Психологія груп*: навчальний посібник. Львів: Львівська політехніка.
- Слюсаревський, М. (2023а, 22 березня). *Тенденції суспільної згуртованості Академічно-методичні діалоги «Виклики національної ідентичності в умовах війни: погляди освітян»*. Вип. 7. [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=J94XDGq5TF4>
- Слюсаревський, М.М. (2023b, 22 листопада). *Проблема психологічної підтримки комбатантів і цивільного населення: наявний стан та шляхи вирішення*. [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=LE4AhqgyBKE>
- Суший, О.В., Гриджук, В.Д., Жовтянська, В.В., Кухарук, О.Ю., Соколовська, Ю.С., Слюсаревський, М.М., & Татенко, В.О. (2017). Особливості становлення і розвитку форм соціально-психологічного мислення: теоретичні здобутки та перспективи досліджень. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 39(42), 3-26. <http://surl.li/osjse>

ONE OF THE LEADERS OF MODERN UKRAINIAN PSYCHOLOGY: TO THE ANNIVERSARY OF MYKOLA SLYUSAREVSKYY

Vitalii Panok

DSc in Psychology, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, a.i. of Academician Secretary of the Division of Psychology and Special Pedagogy, DSc in Psychology, Director of Ukrainian Scientific and Methodological Center of Applied Psychology and Social Work, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article analyzes the professional activity of Mykola Slyusarevsky, Director of the Institute for Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in the field of Science and Technology, Honored Worker of Public Education, Cavalier of the Order of Merit, whose 75th anniversary is celebrated by the scientific, psychological and pedagogical community on January 2, 2024. The author notes the versatility of his professional development as an outstanding scientist, talented organizer, profound psychologist, and master of words. The sequence career path from a journalist and a member of the editorial board of a mass periodical to a scientist-researcher of the psychology of propaganda, the founder of the scientific school of persuasive communication, one of the founders of political psychology in Ukraine, a well-known scientist in the field of theory and methodology of social and political psychology in Ukraine and the world is shown.*

The author pays special attention to the fruitful activity of M. Slyusarevskyy and the scientific team of the Institute for Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine led by him in understanding the challenges and solving urgent problems actualized by external military aggression against Ukraine.

Keywords: *Mykola Slyusarevskyy; social and political psychology; psychology of propaganda; scientific school of*

Дата публікації: 30 грудня 2023 р.